سوال نمبر: ٣

جواب :

تعارف :

سنڌي ٻولي بابت عالمن
جا مختلف نظريا ملن ٿا. سنڌي ٻولي
جي قدامت جي بابت مختلف عالمن
پاران ۾ اختلاف ڪيو آهي. سنڌي ٻولي
جي بڻ بنياد بابت سنڌي عالمن جا
ٽي وڏا نظريا ملن ٿا. جنهن ۾ ڊاڪٽر
مرزا قليچ بيگ، ڪاڪو ڀيرومل، ڊاڪٽر
گربخشاڻي جو نظريو آهي ته سنڌي
سنسڪرت مان نڪتل آهي. ڊاڪٽر نبي
بخش بلوچ جو چوڻ آهي ته سنڌي سنسڪرت
جي اڳ واري قديم ٻولي جي ست مان
هٿي ۽ ٽيون نظريو ڊاڪٽر سراج
ميمڻ ڏنو جنهن چيو سنڌي سنسڪرت
جي ڄاڻي نه پر سنسڪرت سنڌي جي
ڄاڻي آهي.

١. سنڌي ٻولي جي بڻ بنياد بابت پهريون نظريو:

انگريزن جي دور ۾ سنڌي رسم الخط جي ڪوشش ٿي، جنهن ڪري ان جي قدامت ڳولهڻ جي به ڪوشش ڪئي وئي. ان سلسلي ۾ پهرين ڪوشش ڊاڪٽر ٽرمپ ۽ سرگريئرسن ڪئي.

سرگريئرسن جو نظريو:

سرگريئرسن جو چوڻ آهي ته سنڌي ٻولي سڌو سنئون سنسڪرت مان نڪتل آهي.

ڊاڪٽر ٽرمپ جو نظريو:

ڊاڪٽر ٽرمپ به سرگريئرسن جي نظريي جي حمايت ڪندي چيو آهي ته "سنڌي ٻولي سنسڪرت مان پالي، شورسيني، اپڀرنش ۽ وراچڊ اپڀرنش جي معرفت يارهين صدي جي هاڻوڪي صورت ورتي".

سنسڪرت
↓
پراڪرت
↓
پالي
↓
شورسني
↓
اپڀرنش
↓
وراچڊ اپڀرنش
↓
سنڌي

متاثر عالم ۽ اديب:

١. جي الانا
٢. مرزا قليچ بيگ
٣. ڪاڪو ڀيرومل

نظريي جو تت:

سنڌي ٻولي جي قدامت بابت پهرين نظريي جي تت هي آهي آهي ته سنڌي ٻولي سنسڪرت جي ڌيءُ آهي ۽ ان مان ڦٽي نڪتي آهي

ب. سنڌي ٻوليءَ جي بڻ بڻياد بابت ٻيو نظريو:

سنڌي ٻوليءَ جي حسب نسب ڳولهڻ جي جاکوڙ هلندي رهي ۽ ان سلسلي ۾ ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ هڪ ٻيو نظريو ڏنو.

ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ جو نظريو:

ڊاڪٽر صاحب جي نظريي مطابق سنڌي ٻولي سنسڪرت کان اڳ واري دور جي قديم ٻولي آهي. آثار قديمه مان مليل مواد جي بناء تي ڊاڪٽر صاحب چيو ته:

"سنڌ جو هي تمدن هڪ سامي زبان جو تمدن آهي نه ڪي آريائي. انهي ڪري چئي سگهجي ٿو ته قديم سنڌي زبان به سامي زبان جي صنف هئي. جنهن تي پوءِ آريائي ٻولي جو اثر ٿيو. ان بعد پالي ۽ پراڪرت ذريعي سنسڪرت جو."

سنڌي ٻولي سامي صفت

↓

آريائي ٻولي جو اثر

↓

پالني ۽ پراڪرت ذريعي

↓

سنسڪرت جو اثر.

نظريي جو تت:

هن نظريي موجب سنڌي ٻولي سامي زبان يعني (عربي، عبراني، حبشي ۽ سرياني) جي صفت آهي. جنهن جي ايراني ۽ داردي ٻولين جو اثر پيو ۽ پوءِ پالني ۽ پراڪرت طرذريعي سنسڪرت جو ان کي جيئن سگهي ٿو ته ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ موجب سنڌي سنسڪرت جي پيڙهه آهي.

پ. سنڌي ٻولي جي بڻ بڻياد بابت نئون نظريو:

سنڌي ٻولي جي قدامت بابت سنڌي عالمن جو نئون نظريو هي آهي ته سنڌي ٻولي سنسڪرت

مان نہ بلڪي سنسڪرت سنڌي ٻوليءَ
مان نڪتي آهي. ڊاڪٽر سراج ميمڻ
ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ جي نظريي جو
تنقيدي جائزو ڪري اهو نت ڪڍيو
آهي تہ "سنڌي ٻولي سنسڪرت جي
ڄائي نہ پر سنسڪرت سنڌي جي ڄائي
آهي."

نظريي جي پٺڀرائي:

ڊاڪٽر سراج پنهنجي نظريي
جي پٺڀرائي ڪندي آمريڪي آرڪيالاجسٽ
"ڊاڪٽر نوح" جو حوالو ڏيندي چيو آهي
سنڌي ماڻهو اوله ڏي يعني بابل ۽ ميسوپوٽيميا
جي طرف پنهنجي ٻولي ۽ تهذيب
کڻي ويا. سندس خيال موجب بابل ۽
سمير جي تهذيب جي سنڌي تهذيب
يعني موهن جي دڙي واري تهذيب جا
اثر پيا. ان وڌيڪ چيو آهي تہ سميري
ماڻهو اهڙي تمدن کي دلمون سڏيندا
هئا. جيڪا سنڌو اوير ۾ هئي، جنهن لاءِ
سندن دل ۾ ساراهہ ۽ عقيدتمندي هئي.
ڊاڪٽر جو خيال آهي تہ اهو موهن جي
دڙي ڏي اشارو آهي، جتان سميري
شيون پڻ لڌيون ويون آهن.

سنڌي جو اثر ٻيو

↓

بابل ۽ ميسوپوٽيميا جي
ٻولين تي

↓

سنسڪرت تي.

نظريي جو تت :

ڊاڪٽر سراج جي نظريي
جو تت هي آهي ته سنڌي ٻولي
سنسڪرت جي ماءُ آهي ۽ سنسڪرت
ان مان ڦٽي نڪتي آهي.

ٻ. نظريي جي طرفداري :

سنڌي ٻولي جي سڀني نظرين
کي ڏسندي هي چئي سگهجي ٿو ته
سنڌي عالمن سنڌي ٻولي جي قدامت
بابت مختلف نظريا ڏنا آهن پر جنهن
نظريي تي اڪثر عالمن متفقا راءِ ڏني
آهي، اهو هي آهي ته سنڌي ٻولي
سنسڪرت جي ڌيءُ نه آهي.

دليل:

۱. سنڌي ٻوليءَ مان اگر سنسڪرت، فارسي ۽ عربي جا سڀ لفظ خارج ڪيا وڃن، ته به ٻيو ڪو مڪالمو ترتيب ڏئي سگهجي ٿو.

۲. سنڌي گرامر سنڌي کي سنسڪرت مان الڳ ڪري ٿي.

۳. سنڌي جي سنسڪرت مان نڪرڻ جي تقويت مذهب جي بناءِ تي ڪئي آهي.

۴. سنسڪرت وارو خيال ان تي ٻڌل آهي ته هندستان جو جملي ٻوليون سنسڪرت مان نڪتل آهن، تنهن ڪري گماني خيال ڏنا ويا آهن.

۵. آريا ملتان ۽ ڪشمير وٽ قائم هئا ۽ ايراني زبان مقامي زبان تي اثر ڇڏيندي رهي. ان وقت سنسڪرت گنگا جمنا ۾ ارتقائي منزلون طئه ڪري چڪي هئي ۽ سنڌ ۾ سنڌي رائج هئي ۽ 600 قبل مسيح تائين دراوڙي ٻولي جو اثر پوندو رهيو.

ڊاڪٽر غلام علي الانا جا اصول:

ڊاڪٽر غلام علي الانا

ڪن به ٻن يا ٻن کان وڌيڪ ٻولين جي تقابلي مطالعي ڪرڻ لاءِ چند اصول

پيش ڪيا آهن، جيڪي هيٺ ڏجن ٿا.
١. صوتي هڪجهڙايون
٢. لفظن جي ڌاتن جون هڪجهڙايون
٣. ضمير ۽ حرفن جي هڪجهڙائي
٤. اسمن ۽ فعلن جي گردان ۾ هڪجهڙايون.
٥. گردانن جي بناوت جا هڪجهڙا اصول.

ڊاڪٽر صاحب موجب اگر زبانن
۾ هڪجهڙايون موجود آهن ته ايئن
چئي سگهجي ٿو ته هڪ زبان ٻيءَ مان
ڦٽي نڪتي آهي يا ٻئي زبانون
ڪنهن هڪ ساڳي زبان مان نڪتل آهن.
ان ڳالهه موجب سنڌي سنسڪرت ٻيءَ
ٻولي مان نڪتل . آهن ۽ ان اصلوڪي ٻولي
جو اثر ڊاڪٽر صاحب ڪلو پيرومل
جي نظريي سان ڏنو آهي. جنهن سنسڪرت
۽ پراڪرت لفظ جي معنيٰ پيش ڪري
اهو ثابت ڪيو آهي ته سنسڪرت يعني
بگڙيل ٻولي پراڪرت يعني اصلوڪي
ٻولي جي سڌاريل ۽ اجاريل صورت
آهي.

ان مطالعي مان اهو ثابت
ٿئي ٿو ته سنڌي سنسڪرت جي شاخ نه
پر سنڌي جو بنياد پراڪرت جي هڪ
ٻئي لهجي يعني وراچڊ اپڀرنش آهي.

سوال نمبر - ٦

جواب :

ڪلهوڙن جو دور :

مغل دور کان پوءِ ارڙهين عيسوي ۾ ڪلهوڙن سنڌ تي حڪومت ڪئي. ان دور ۾ سنڌي زبان کان عروج حاصل ٿيو ۽ نيون صنفون ايجاد ٿيون. ڪلهوڙن جي دور ۾ سنڌي زبان ارتقائي منزلون طئه ڪري رهي هئي. جنهن دور ۾ وڏا عظيم شاعر ٿي گذريا. هن دور ۾ شاهه عبداللطيف ڀٽائي ۽ شاهه عنايت رضوي پنهنجي شاعري سان سنڌي نظم کي مالامال ڪيو. ڪلهوڙن جي دور ۾ صوفيانه شاعري سان گڏوگڏ مذهبي شاعري کي به پذيرائي ملي. هن دور ۾ ڪافي، وائي، غزل، مناجات، مولود، مناقبا ۽ مداح به چيا ويا. ڪلهوڙن جي دور جي ادب کي ٽن حصن ۾ ورهائي سگهجي ٿو.

مذهبي شاعري:

ڪلهوڙن جي دور ۾ مذهبي شاعري عربي رسم الخط ۾ ڪئي وئي. مذهبي شاعري الف اشاع جي نظم جي موجب ڪئي وئي ۽ ڏڪها بيت چيا ويا جنهن کي ڪبت سڏيو ويو ٿو. مذهبي شاعرن ۾ ٽي وڏا شاعر ٿي گذريا آهن، جيڪي هيٺ ڏنل آهن

1. مخدوم ابو الحسن ٺٽوي:

مخدوم ابوالحسن ٺٽوي نماز جي مسئلن بابت ڪتاب لکيو جنهن جو نالو "مقدمه الصلوات" آهي. مخدوم صاحب سنڌي رسم الخط جوڙيو، جنهن جي ابوالحسن جي سنڌي چيو ويو ٿو. مخدوم صاحب چون ٿا:

چوٿون رڪوع سجدي ۾، ڪرڻ ويرم؟
قدر تسبيح هيڪڙي، توڙي ٿي پيرا.

2. مخدوم ضياءُ الدين:

مخدوم ضياءُ الدين مذهبي شاعري جو هڪ وڏو شاعر ٿي گذريو آهي. جنهن اسلام جي بنيادي اصولن ٿي نهن چڪرايو آهي. مخدوم صاحب فرضن ٿي خطوزور ڏيندي چئي ٿو ته:

سادِيون ڇهه ويهون فرض جون، سڀ تون سکيج
بيان تن جو علاحدو، آخــــر ۾ پــڙهيج.

٣. مخدوم محمد هاشم ٺٽوي:

مخدوم محمد هاشم ٺٽوي تقريباً ١٥٠ ڪتاب لکيا آهن جنهن ۾: راحت المؤمنين ، فرائض الاسلام شامل آهن. مخدوم هاشم چون ٿا:

مسئلا اسلام جا، پڇي سڀ سکجا
پڙهيو پاڙيو تن کي، جيکي چيو هُدا
ته ڪري رحم رحمان، سا جنهو سينيا
ڪري ڪرم ڪريم، قطعي بخش تنهِ خطا.

صوفيانه شاعري:

ڪلهوڙن جي دور ۾ سنڌي شاعر صوفيانا انداز اپنايو ۽ تصوف ۽ حقيقت جا خيال عام عوام تائين پهچايا. هن دور جا سڀ کان وڏا شاعر هيٺ ذڪر ڪجن ٿا.

١. شاهه عنايت رضوي:

شاهه عنايت رضوي شاهه ڀٽائي رح جي همعصر هو. شاهه صاحب تصوف ۾ محبت کي مذاهب تي ترجيح ڏني. شاهه صاحب جي شاعري ۾ منظر نگاري، فطري نگاري، جمالي انداز ۽ سماجي

حالتون پڻ ظاهر ٿين ٿيون. شاهه عنايت
سنڌي زبان جو پهريون شاعر آهي، جنهن
جو مڪمل رسالو ملي ٿو.

٢. **شاهه عبداللطيف ڀٽائي:**
شاهه عبداللطيف ڀٽائي
سنڌ جو نه بلڪي سڄي دنيا جو عظيم
شاعر آهي. شاهه ڀٽائي جي شاعري ۾
تصوف، حقيقت ۾ محبوب جي عشق
جا اپٽار ملن ٿا. ڪارلائل جي اصولن
مطابق جيڪي هڪ عظيم شاعر جون
خصوصيتون بيان ڪرڻ ٿيون، سي تمام
شاهه ڀٽائي جي شاعري ۾ ملن ٿيون.
شاهه ڀٽائيؒ جي جي شاعري کي
ٽن ڀاڱن ۾ سمجهي سگهجي ٿو.

i. تاريخي داستان: شاهه ڀٽائي نيم
تاريخي داستان جهڙوڪ مومل راڻو،
تام تماچي، سورٺ راءِ ڏياچ کي تمثيلي
انداز ۾ بيان ڪيو آهي، جنهن سان
سنڌ جي ثقافت ۽ تهذيب به ظاهر ڪئي
اٿس.

ii. مجازي شاعري: شاهه ڀٽائيؒ پنهنجي
مجازي خدا کي محبوب سان پيتي پنهنجي
جذبن جو اظهار ڪيو آهي، جنهن ۾
منظر نگاري ۽ فطرت نگاري جا به اثر
موجود آهن.

پنهنجي صاحب پنهنجي مجازي محبوب لاءِ
ڪلن ٿا ته:

سهسين سڄڻ ايري، جوراسي جيڏن
باالله ري پرين، سڀ اونداهي پاڻيان.

صوفيانه نصيحت:
شاهه پناڻي (رح) داستان جي
دردناڪ نتيجن کي نصيحت طور پيش
ڪيو آهي، جنهن جي جدوجهد، قرباني
۽ مشڪلات ڪي مونهن ڏيڻ جي
نصيحت ڏني آهي.

٣. خواجه محمد زمان لنواري:
خواجه محمد زمان لنواري
نقشبندي سلسلي جو پيروي هو. شاهه
صاحب جي خواجه صاحب سان وڏي
محبت هئي. خواجه صاحب معرفت کي
وڏي ترجيح ڏني ۽ فقيراڻي راهه
پر اپنائي. لنواري صاحب اسلام ۽
تصوف کي هن لفظن ۾ بيان ڪري
ٿو:

فعل شريعت، سب طريقت، هيون حقيقت هوءِ
معرفت تالوءِ پرورڙ پسين.

بئي هنڌ شاهه صاحب خواجه صاحب جيئي
ٿو:

سچن ڏنو جن، تن ڏسڻ غير گناه
جنين لڌي راهہ، ويهن تنين وهم ٿيو.

نيون صنفون:

ڪلهوڙن جي دور ۾ نيون صنفون پڻ ايجاد ٿيون، جنهن سنڌي زبان کي وڌيڪ سونهن ڏني. نين صنفن ۾ مولود، ڪافي وائي، مناجات، مناقبا، غزل ۽ معجزا شامل آهن.

١. ڪافي ۽ وائي: هن دور ۾ ڪافي ۽ وائي کي گهڻي آڳيرائي ملي. اڪثر شعر ڪافي جي انداز ۾ چيا ويا. اتر واري پاسي ۾ هن کي ڪافي سڏيو ويندو هو ۽ لاڙ ۾ ان کي وائي ڪوٺيو ويندو هو.

٢. مولود: مولود جي معنى آهي "نئون ڄاول ٻار". مولود ۾ حضور پاڪ صلی اللہ علیہ وسلم جي تعريف بيان ڪئي ويندي آهي.

٣. مداح: مداح ۾ ڪنهن ڏاتي سڳوري جي حمد و ثنا ڪئي ويندي آهي ۽ سندس رحم ۽ ڪرم گهريو ويندو آهي.

٤- مناجات: مناجات شاعري جي هڪ اهڙي صنف آهي، جنهن ۾ شاعر خدا کان سوال ڪندو آهي. مناجات ۾ رسولن ۽ اوليا، ولين کان به سوال ڪيو ويندو آهي.

٥- غزل: غزل لفظ جي معنيٰ آهي عورت سان ڳالهائڻ جي يا عورت جي حسن جي تعريف ڪرڻ. ڪلهوڙن جي دور ۾ غزل جي صنف به ايجاد ٿي، جيڪا اڳتي هلي تمام گهڻي مقبول ٿي.

ثبت:

هن ڳالهه مان اهو ثابت ٿئي ٿو ته ڪلهوڙن جو دور هڪ سنهري دور هو، جنهن سنڌي زبان کي هڪ نئين منزل طئي ڪرائي. نه صرف مذهبي شاعري بلڪه صوفيانه شاعري ۽ نيون صنفون جهڙوڪ غزل، ڪافي، وائي، مولود، مداح ۽ مناجات به ڪلهوڙن جي دور ۾ رائج ٿيون.

سوال نمبر - ٧

جواب :

تعارف :

افسانو سنڌي ادب جي
هڪ اهم صنف آهي، جيڪا انساني
ڪردارن جو اثرائتو عڪس ۽ تذڪرو
آهي. افسانو زندگي جي اهم پهلو
کي اجاگر ڪرڻ ۾ مدد ڪندو آهي.
افسانو مختلف دور ۾ فني لحاظ
کان ڪيترين منزلون طئہ ڪيون آهي
۽ هاڻوڪي دور ۾ گهڻي جدت آئي
آهي.

افسانو ڇا آهي.

افساني بابت مختلف
ماهرن مختلف وضفون ڏنيون آهن.
هڪ امريڪي افسانہ نگار ايڊگر ايلن
پوي ٿو:
" نثر جي اهڙي ننڍي ڪهاڻي
يا ٽڪرو ڦهو، جيڪو هڪ ئي ويهڪ
۾ يعني اڌ ڪلاڪ يا وڌ ۾ وڌ هڪ

۾ پڙهي پورو ڪري سگهجي، پر
شرط اهو آهي ته ستو تاثر رکندڙ هجي"

برسيمند جو چوڻ آهي ته:
"زندگيءَ جي ڪنهن به
رخ ۽ جذبي کي افسانو ظاهر ڪري
سگهي ٿو."

افساني جون خوبيون:

افساني ۾ هيٺ ڏنل خوبيون هجن
ٿيون:

1. مختصر: افسانو مختصر ڪهاڻي، قصو
يا واقعو هجي ٿو، جنهن جي هڪ ئي
ويهڪ ۾ پڙهي سگهجي ۽ مزو ماڻي
سگهجي.

2. حقيقت جو رنگ: افساني جا ڪردار
حقيقت زندگي جي شعبي مان ڪنيا ويندا
آهن، جنهن سان حقيقت جو عڪس
ظاهر ٿيندو آهي.

3. عمل ۽ ڪردار نگاري جو توازن:
افساني ۾ ڪردارن ۾ به
عمل جو توازن برقرار رکيو ويندو آهي.

جيئن ڪهاڻي سنئين نموني اڳتي
وڌي.

٤. اتحاد عمل، زمان ۽ مڪان:
افساني ۾ عمل، وقت
۽ جڳه جو اتحاد هجڻ لازمي آهي.
انسان جو قول ۽ عمل ۾ تضاد نه
هجي. يعني هڪ ئي وقت ۾ انسان
ظالم ۽ همدرد نٿو ٿي سگهي.

٥. اهم واقعو صرف هڪ هوندو آهي:
افساني جي ڪهاڻي ۾
صرف هڪ واقعو هوندو آهي، جنهن
کي اڳتي وڌايو ويندو آهي پر افساني
جو بنياد صرف هڪ واقعو هوندو آهي.

٦. آغاز ۽ انجام.
افساني جو آغاز ۽ انجام
بابت ۾ تبديل هجن ٿا. ڪي افسانا
نگار افساني جو آغاز آخري انجام
کان ڪندا آهن، ته ڪي وري
وچ مان شروع ڪندا آهن.

سنڌي افساني ۾ جدت:

سنڌي افساني ۾ فني لحاظ کان جدت آئي آهي. سنڌي افسانو پنهنجي ابتدا کان هيل تائين مختلف دورن، جو منزلون طئه ڪري هاڻوڪي شڪل اختيار ڪئي آهي. افساني جي جدت کي سمجهڻ لاءِ مختلف دور ۾ سنڌي افساني جي اوسر ڏسجي ٿي:

١. اولائي دور:

هن دور کي تعميراتي دور سڏايو ويندو آهي، جنهن ۾ شروعاتي عمل ٿيو. افساني جي بنياد "راءِ ڏياچ" جي افساني کي ڇپيو ويندو آهي، جيڪو 1851ع ۾ ڇپيو. هن دور جو افسانو بنيادي هيو ۽ معياري هو:

٢. ٻيو دور:

هن دور کي ترجمي وارو دور سڏجي ٿو، جنهن ۾ مختلف افسانا ترجما ٿيا. هن دور ۾ ٻي مهاپاري ويرهم وڙهي وئي، جنهن جي ڪري هن

دور جي افساني ۾ جنگي جذبو،
آزادي“ جو جوش مضمون هيٺ رهيو.
هن دور ۾ سماجي حالتن تي پڻ
زور پريو ويو.

ٽيون دور:

هن دور ۾ افسانو
عظيم منزلون طئي ڪيون. هن دور کي
انقلابي دور سڏيو ويندو آهي ۽ جنهن
ڪري افساني ۾ آزادي جي تحريڪ،
بغاوت ۽ عالمي نظريا پڻ زير بحث
رهيا. هن دور ۾ فني سطح جو
گهڻو لحاظ نه رکيو ويو؛ پر جوش،
جذبي، همت تي زور ڏنو ويو.

هاڻوڪو دور:

هاڻوڪو دور: تنقيدي
دور جيئي سکهڻي لئو، جنهن ۾
افسانو صرف آزادي جي تحريڪ لاءِ
مخصوص نه ڪيو ويو، پر سياسي،
سماجي ۽ معاشي ۽ معاشرتي، اقتصادي،
زندگي جا مسئلا، مقامي ماحول ۽
نفسياتي، حقيقت نگاري جو پهلو
به رکيا ويا.

افسانو (جدت)

↓

پهريون دور ← اوائلي دور، شروعات

↓

ٻيو دور ← ترجمي وارو دور، زاءِ خياج، آزادي جي جدوجهد

↓

ٽيون دور ← سياسي، سماجي، بغاوت، ظالم جي ظلم

↓

هاڻوڪو دور ← سياسي، سماجي، معاشي، معاشرتي، حقيقت (تنقيدي)

نت :

هن مان ثابت ٿئي ٿو ته افسانو تمام منزلون طئي ڪري جدت آڻي آهي، جيڪا ان جي مضمون، فني سطح مان ظاهر آهي. افسانو زندگي جي هر پهلو جي ترجماني ڪري ٿو ۽ سنڌي افسانو سنڌي ادب جي هڪ بهترين صنف ثابت ٿي آهي.

سوال نمبر - ۴

جواب :

۱. ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ

تعارف :

ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ
سانگهڙ ۾ پيدا ٿيو. بي اي جهونا
ڳڙهه مان پرائي پوءِ ايم اي ۽ ايل ايل
بي علي ڳڙهه مان حاصل ڪئي. ڊاڪٽر
صاحب آمريڪا مان پي ايڇ ڊي ڪيائين
جنهن کان پوءِ سنڌ اچي خدمت
ڪئي. ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ سنڌي
ادب جو هڪ ناميار اديب آهي :

ادبي خدمتون :

ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ
سنڌي ادب توڙي لوڪ ادب ۾ به
وڏو هٿ آهي. ڊاڪٽر صاحب مرزا
قليچ بيگ کانپوءِ وڌ کان وڌ ڪتاب
(۵۰) لکيا ۽ پاڻ مڃرايو.

سنڌي ادب جي مختصر تاريخ:

ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ

سنڌي ٻوليءَ جي قدامت ۽ بڻ بنياد بابت هن ڪتاب ۾ هڪ الڳ نظريو ڏنو. جنهن ۾ ڊاڪٽر صاحب چيو ته: "

سنڌي ٻولي سنسڪرت مان نه نڪتي آهي بلڪي سنسڪرت کان اڳ واري دور جي هڪ قديم ٻولي آهي".

ٻيلن جا ٻول:

ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ

نه صرف سنڌي ٻوليءَ جي ارتقاء جي تحقيق ڪئي پر سنڌي لوڪ ادب جي به تحقيق ڪئي، جنهن ڪري هو لسٻيلي جي پوري علائقي جو تفصيلي دورو ڪيو. ڊاڪٽر صاحب اتان جي لوڪ ادب کي سهيڙيو ۽ هن ڪتاب ۾ قلمبند ڪيو. ڊاڪٽر صاحب لکي ٿو ته:

"لسٻيلي جي شاعري، عام سنڌي شاعري جو هڪ ڀاڱو آهي ۽ جنڪ بهترين ڀاڱو".

جامع سنڌي لغات:

ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ
سنڌي لغت کي پنجن جلدن ۾ سهيڙي
نموني پيش ڪيو. ڊاڪٽر صاحب
"سنڌي اردو لغت" ۽ "اردو سنڌي لغت"
پڻ تيار ڪئي.

مختلف شاعرن جو ڪلام:

ڊاڪٽر صاحب مختلف
سنڌي شاعر جهڙوڪ حمل فقير،
شاهه عبداللطيف ڀٽائي ۽ مير سانگي
جي شاعري کي ڪلام ڪري گڏ
ڇپرايا آهي. جن ۾ هيٺ ڏنل شاعرن
جي شاعري شامل آهي.

١. ڪليات حمل
٢. ڪليات سانگي.
٣. شاهه جو رسالو.
٤. شاهه لطف الله جو ڪلام.
٥. ميين شاهه عنايت جو ڪلام.

ب. مرزا قليچ بيگ

تعارف.

مرزا قليچ بيگ ٽنڊي نورڙي ۾ پيدا ٿيو. جتان ابتدائي تعليم حاصل ڪيائين. ڊاڪٽر صاحب بمبئي مان بي اي حاصل ڪئي ۽ ڊپٽي ڪليڪٽر ٿي رٽائر ٿيو. ڊاڪٽر مرزا صاحب سنڌي کان علاوه عربي، فارسي، انگريزي، اردو، ترڪي جي ڄاڻ هئي.

ادبي خدمتون:

مرزا قليچ بيگ سنڌي ٻولي جو هڪ عظيم شاعر ۽ اديب آهي. مرزا صاحب 400 ڪتاب لکيا آهن، جنهن ۾ ترجمي وارا ڪتاب گهڻا لکيا اٿس. مرزا صاحب جي خدمتن جي ڪري "شمس العلما" سڏيو ويندو هو. مرزا صاحب مختلف ناول، ڊراما ۽ تحقيق پڻ ڪئي آهي.

مرزا قليچ بيگ هڪ ئي وقت ناول، افسانو، آتمڪٿا، ڊرامو، تصوف، لسانيت، لطيفيات، سائنس، شاعري، مذهب ۽ لغت جي شاخن جي لکيو آهي.

ناول: مرزا قليچ بيگ سنڌي ٻوليءِ جو پهريون ناول "دلآرام" لکيو. جيڪو سنڌي ٻوليءِ جو پهريون طبعزاد ناول هو. ان کانپوءِ مرزا صاحب "زينت" لکي پڌرو ڪيو. مرزا قليچ بيگ ٻين ٻولين جي ناول جا به ترجما ڪيا جنهن ۾ سچي محبت، گلن جي ٽوڪري، گليور جو سفر شامل آهن

ڊرامو: مرزا قليچ سنڌي ٻوليءِ جو پهريون ڊرامو لکڻ جو تاج پنهنجي سر پاتو. "ليلا مجنون" سنڌي ٻوليءِ جو پهريون ڊرامو هو. مرزا بيگ خورشيد، شاهه ايليا، حسنا دلدار، گلزار ۽ گلنار، شهزادو بهرام پڻ لکيا. جيڪي شيڪسپيئر جي ڊرامي جا ترجما ٿيل آهن.

فلسفو ۽ اخلاقيات:

مرزا قليچ بيگ "بيڪنس ايسيس" (Bacons Essays) کي ترجمو ڪيو ۽ "مقالات الحڪمت" جو نالو ڏنو. جنهن جي ٻولي نهايت آسان ۽ سولي لکي.

تاريخ ۽ تحقيق:

مرزا قليچ بيگ تاريخ ۽ تحقيق تي ٻه وڏا ڪتاب لکيا. سنڌي تاريخ جو وڏو بنيادي دستاويز "چچ نامہ" کي به ترجمو ڪري آسان ۽ عام ٻوليءَ ۾ لکيو. "قديم سنڌي" جيڪو فارسي ۾ لکيل آهي، اهو پڻ ترجمو ڪيو.

شاعري: مرزا قليچ بيگ سنڌي شاعري پڻ ڪئي، جنهن ۾ انساني همت ۽ عظمت، تصوف، لطيفيات جو به ذڪر ڪيو آهي. مرزا صاحب چون ٿا:

"مشڪل ۾ پئو ته آسان به مشڪل ٿي پوي ٿو
پاڻي اندر ٽڙي سان، درياءَ جو ٻڏ لهي ٿو.

ٻي هنڌ مرزا صاحب فرمائي ٿو:

"وڏا اڄ ننڍن جا ٿيا، زيردست
سڀئي سپ بخيلن، اگيان ٿيا خوار"